

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN TARİHÇESİ

Mesut ÇAPA*

ÖZET: Tanzimat'tan önce Osmanlı Tarihi, İslam Tarihi ve daha ziyade yüksek okullarda Tarih-i Umûmî (Genel Tarih) dersleri okutuluyordu. Bu gelenek bazı değişikliklerle Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar sürdü. Ancak, 19. yüzyıldan itibaren Batılılaşmayla birlikte tarih yazımı ve öğretiminde bazı değişiklikler gerçekleşti.

1869 tarihli Maarif-i Umûmîye Nizamnamesi'nde ilköğretimden yüksek öğretime kadar tüm eğitim kademelerindeki mekteplerde "Muhtasar Tarih-i Osmanî", "Tarih-i Umûmî ve Tarih-i Osmanî", "Muhtasar Tarih ve Coğrafya" ve "Tarih-i Umûmî" gibi muhtelif derslere yer verildi.

Tanzimat'tan sonra birçok tarih ders kitabı yayınlanmıştır. Bunlar arasında Tarih-i Umûmîler, Batı etkisinin en fazla görüldüğü kitaplardır. Yusuf Akçura, Abdülaziz döneminden Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar okutulan Tarih-i Umûmî kitaplarındaki Batı etkisini örnekleriyle ortaya koymuştur. Batıdan yararlanılarak ve Türk dünyasına önem verilerek yazılan ilk Tarih-i Umûmî kitabı, Süleyman Paşa'nın 1876'da yazdığı Tarih-i Âlem'dir. Daha sonraları Selim Sabit'in Muhtasar Tarih-i Osmanî, İbrahim Necatî'nin Yeni Osmanlı Tarihi, Ali Cevad'ın Muhtasar Osmanlı Tarihi ve Abdurrahman Şeref Bey'in Tarih-i Devlet-i Osmaniye adıyla iki ciltlik kitabı yayınlanmıştır.

II. Abdülhamid'in saltanatının başlarında Mizancı Murat Bey, Hakkı Bey, Binbaşı Ali Tevfik Bey Tarih-i Umûmî kitapları yazdılar. II. Abdülhamid, 1890'lardan itibaren tarih öğretiminde sınırlandırmalar getirdi. 1893 tarihli programla sıbyan mekteplerinden tarih dersi ile rüşdiyelerde okutulan Tarih-i Umûmî kaldırıldı.

II. Meşrutiyet döneminde okulların tarih müfredatı üzerindeki sınırlamalar kalktı. Rüşdiye, sultaniye ve idadiye programlarında Osmanlı Tarihi, Umumî Tarih ve Asr-ı Hâzır tarihlerine yer verilmiştir. Bu okullarda okutulmak üzere Ali Reşad, Ali Seydi, Mehmet Şakir, Ahmet Refik (Altınay), A. Nüzhet ve Hüseyin Cahit (Yalçın) tarafından muhtelif tarih ders kitapları yayınlanmıştır.

Bu dönemde, tarih öğretim yöntemleriyle ilgili yeni görüş ve uygulamalara yer verilmiştir. İstanbul Dârülmualimîn'inde önemli ıslahatlar gerçekleştiren Satı Bey, Tedrisat-ı İbtidâiye Mecmuası'nda tarih öğretim usulleriyle ilgili görüşlerini dile getirdiği gibi, bu düşüncelerinin uygulanması için büyük çaba sarf etti.

Balkan Savaşlarından sonra Osmanlılığın yerini Türkçülük almaya başlamışsa da, bu durum tarih öğretimine pek yansımamıştır. Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarih öğretimi, önemli ölçüde İkinci Meşrutiyet döneminin devamı şeklinde sürdürüldü. 1930'lara gelinceye kadar ilköğretim tarih müfredatı ve ders kitaplarında bazı değişiklikler yapıldı ise de, lise eğitiminde benzer değişiklikler aynı oranda gerçekleştirilemedi. 1930'lardan itibaren tarih öğretimi Türk Tarih tezine uygun olarak, yeni tarih anlayışı çerçevesinde düzenlenmiştir. Yeni anlayışa uygun ders kitapları hazırlanmıştır.

Makalede, Türkiye'de tarih öğretimi Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar gelen süreç içerisinde ele alınmaktadır. Bu çerçevede tarih müfredatları, okutulan dersler, ders kitapları ve yazarları, öğretim metotlarındaki değişiklikler kronolojik bir sırayla incelenmektedir.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. mesutcapa@yahoo.com

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, Meşrutiyet, tarih ders kitapları, Tarih öğretimi, Tarihi Umûmî, Tarihi Osmanî, Satı Bey, Reşat Bey, ibtidaî, sultanî, millî tarih, Türk tarih tezi.

HISTORY OF HISTORY EDUCATION IN THE TRANSITION PERIOD FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE TURKISH REPUBLIC

ABSTRACT: Ottoman history, Islam history and general history courses had been taught in the Ottoman Empire before Tanzimat Edict. This tradition in the history of education in the Ottoman Empire had continued until the establishment of the Turkish Republic. At this point it should be noted that there were changes on historiography and history education since the 19th Century. Especially, after the regulation regarding reshaping education proclaimed in 1869, history courses were seen at all level of education from primary to higher education in the Ottoman Empire.

New history textbooks were prepared and issued after Tanzimat Edict. Especially general history textbooks were under the influence of Europe. Yusuf Akcura who is a Turkish scholar claimed that there was Europe influence on the general history textbooks from late 19th century to the establishment of the Turkish Republic. We can see this influence especially on a textbook namely the World History prepared by Süleyman Paşa in 1876. The Turkish world was also given attention in this book. Besides this, Selim Sabit, İbrahim Necati and Ali Cevad prepared new textbooks in this period.

Mizancı Murat Bey, Hakkı Bey, Binbasi Ali Tevfik also prepared textbook namely the world history in the early era of Sultan Abdulhamit who limited history education in 1890. Besides this, history courses were banned in the primary level in 1893. Furthermore, world history course was also banned in the secondary level.

Restrictions on the history curriculum in the era of Second Constitutional Monarchy disappeared. The number of history courses increased in the secondary level in this period. Ali Resad, Ali Seydi, Mehmet Sakir, Ali Refik, A. Nüzhet and Huseyin Cahit prepared history textbooks for secondary schools in the era of Second Constitutional Monarchy. There were also changes on the teaching methods of history education in this period. Especially, Sati Bey wrote papers on how to teach history in academic journal in the Ottoman Empire.

Turkism was an increasing value in the Ottoman society after the Balkan Wars and influenced history education to some extent. There were not important changes on the history education during the Turkish national struggle for independence and in the early period of the Turkish Republic. However, history education were given attention since 1930s and history education was shaped in the light of the Turkish History Thesis. New history textbooks were prepared and important decisions were taken about history education in this period.

The purpose of this paper is to examine history education from Tanzimat edict to the early years of the Turkish Republic. With this in mind, history curriculum, history textbooks and teaching method will be examined in this period.

Key Words: Tanzimat, Constitutional, History Textbooks, History Education, The World History, History of the Ottoman, National History Thesis, Turkish History Thesis

Giriş: Tanzimat'tan önce Osmanlı Tarihi, İslam Tarihi ve daha ziyade üst kademe okullarında Umumî Tarih (Tarih-i Umumî) dersleri okutuluyordu. Bu derslerde, “ âlem-i medeniyette eser bırakmış olan bütün kavimlerin, milletlerin ahvalinden, vakayinden bahs”¹ edilmekteydi. Başlangıçta

¹ Ali Reşad- Ali Seydi, *Tarih-i Umumî*, C.1, İkdam Matbaası, İstanbul, 1327, s.5.

Osmanlı tarihçileri yazdıkları Umumî Tarihlerde, “İslam müverrihlerince makbul şemayı kullanmışlardır. Bu şemaya göre, İslam camiasının teessüsünde en mühim amillerden olan din, İslam dini tarihin ana hattını teşkil eder”di². İslahat dönemine gelindiğinde Osmanlı tarihçilerinin Umumî Tarihe bakış açıları değişmeye başlamıştır. Sürekli yaşanan yenilgilerin bir sonucu olarak Hıristiyan Avrupa tarihine de önem vermek gerektiği hissedilmiştir. Avrupa lisanlarına vâkıf olan bazı Hıristiyan ve Müslüman Osmanlılar arasında, Batı tarihi eserlerinden yararlanma ve tercüme teşebbüsleri görülmeye başlanmıştır. Ancak, Batı tarihlerinden yararlanma çalışmaları Tanzimat döneminde önem kazanarak tarih müfredatında yerini almıştır.

Tanzimat’tan İkinci Meşrutiyet’e Kadar Tarih Öğretimi: Ahmet Vefik Paşa, Abdülaziz döneminde yeni açılan Dârülfünûnda, ilk defa 1863’te kısa bir süre için ‘Hikmet-i Tarih’ adıyla Umumî Tarih dersi vermiştir. Bu derslerin özeti daha sonra bir kitapçık şeklinde yayınlanmıştır. Ahmet Vefik Paşa, bu kitapçıkta umumî tarihi en eski dönemlerle ilgili birtakım hurafelerden ayıramamakla birlikte, Batı usulüyle öğretimde bulunmak istediği anlaşılmaktadır³. Türk tarihinin Osmanlılarla başlamadığını ve bütün Türk kavimlerini içine alması gerektiğini ileri sürerek, bu düşüncesini Hikmet-i Tarih’te dile getirmiştir⁴. Ahmet Vefik Paşa, mülkiye mekteplerinde tarih ders kitabı olarak okutulmak üzere 1869’da yazdığı Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye’de, Osman Bey’den Abdülaziz’e kadar her padişah dönemindeki olayları sade ve kısa cümlelerle özetlemiştir⁵.

Umumî tarih alanında daha sonra Batıdan birçok tercüme yapılmaya başlandı. 1868’e doğru, Bab-ı Âlî Tercüme odasında görevli Ahmet Hilmi Efendi, bir İngiliz’in yazdığı umumî tarihi Türkçeye tercüme etmiştir. Aynı tarihte, sonraları Sadrazam olan Tefvik Bey de bir umumî tarih tercüme etmiştir. Çağdaşlarınca “yazı makinesi” lakabıyla tanınan Ahmet Mithat Efendi, 1870’te “Hace-i Evvel” adıyla çıkardığı külliyyatın bir bölümünü umumî tarihe ayırdı. Ertesi yıl yayınladığı Kainat külliyyatı içinde, her milletin tarihinden ayrı ayrı bahsederek bir umumî tarih ortaya koydu⁶.

Tanzimat dönemi birçok alanda olduğu gibi, tarih öğretiminde de yeni bir sürecin başlangıcını oluşturmaktadır. Saffet Paşa’nın ilk Maarif Nazırlığı

² Y. Akçura, “Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair”, *Birinci Türk Tarih Kongresi*, Maarif Vekaleti, Ankara 1932, s. 589-590.

³ Akçura, *a.g.e.*, s. 593.

⁴ H.Z. Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 1992, s. 203-204.

⁵ N. Sakaoğlu, “Dersimiz Tarih Kitaplarımız Hikaye”, *NTV Tarih*, 2010, sayı 22, s. 29.

⁶ Akçura, *a.g.e.*, s. 593-594.

döneminde hazırlanan 1869 tarihli Maarif-i Umûmîye Nizamnamesi'nde ilköğretimden yüksek öğretime kadar tüm eğitim kademelerindeki mekteplerde tarih derslerine yer verilmiştir. Bu dersler Sıbyan mekteplerinde “Muhtasar Tarih-i Osmanî”, Rüşdiye mekteplerinde “Tarih-i Umûmî ve Tarih-i Osmanî”, Kız Rüşdiye mekteplerinde “Muhtasar Tarih ve Coğrafya”, İdadiye mekteplerinde “Tarih-i Umûmî”, Sultanî mekteplerinde “Tarih”, ve Dârümuallimînin rüşdiye şubesinde “Tarih-i Umûmî” adıyla belirlenmiştir⁷.

Maarif-i Umûmîye Nizamnamesi'nin yayınlanmasından sonra, okulların ders müfredatlarında tarih derslerinin durumu şöyledir:

1875'lerde Mahrec-i Aklâm Mektebinde (3 yıl), her sınıfta “Tarih-i Umûmî” okutuluyordu. Dârümuallimât'ta (3 sene) yalnız 3. sınıfta, Rüşdiye mekteplerinde (4 sene) ise son iki sınıfta “tarih” dersi bulunuyordu.

1891-92 eğitim ve öğretim yılında İnas Rüşdiyelerinde (6 yıl), 4 ve 5. sınıflarda ikişer saat, 6. sınıfta bir saat tarih dersi vardı. Burada başta İslam Tarihi olmak üzere Osmanlı Tarihine yer verilmekteydi. Dördüncü sınıfta Hz. Adem, Nuh Tufanı, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed'den bahsediliyordu. Beşinci sınıfta “Tarih-i Düvel-i İslamiye” (Hulefâ-yı Râşidîn'den Âl-i Timur'a kadar)'den bahsediliyordu. Altıncı sınıfta ise “Tarih-i Devlet-i Osmaniye” (Teessüs-i Devlet-i Osmaniye'den Sivastopol zaferine kadar)'ye yer verilmekteydi. Burada yer alan bir “ihtâr”da, “Tarih dersi hiçbir vakit ezber usulüyle ta'lîm ve ta'allüm olunamayacağına binâen muallime tâlibâtın anlayacağı surette takrîr ve tefhîm ve tâlibâta tekrar ettirecek ve onlardan dahi o suretle cevap alarak mebâhisi tâlibâtın zihinlerinde yerleştirmeğe i'tinâ edecektir” şeklinde bir öğretim yöntemi tavsiye edilmekteydi. Bu tarihlerde, 5. ve 6. sınıfta ikişer saat, son sınıfta bir saat tarih dersinin okutulduğu İbtidaiye ve Rüşdiyeden oluşan Kız Sanayi Mekteplerinde (7 yıl) de, İnas Rüşdiyelerindeki program aynen uygulanmaktaydı⁸.

“Dersaadet ve Kasâbat İbtidâî Mekteplerinde” (3 yıl) son sınıfta “Mülahas Tarih-i Osmanî” dersi, yine aynı adı taşıyan kitaptan takip edilmekteydi. Bu çerçevede Osmanlıların mensup olduğu boy, devletin kuruluşu ve Ertuğrul Gazi'den itibaren Sultan Abdülaziz'e kadar gelen Osmanlı padişahları hakkında bilgi veriliyordu. Bütün Rüşdiye ve İdadiye mekteplerinde (7 yıl), 2-5. sınıflarda ikişer saat, son iki yılda birer saat tarih dersi mevcuttu. İkinci sınıfta Tarih-i İslam, üçüncü sınıfta Muhtasar Tarih-i

⁷ Mahmut Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcraatı- XIX. Asır Osmanlı Maârifi-* (Hazırlayan: Taceddin Kayaoğlu), Semih Ofset, Ankara 2001, s. 425, 430-431, 433, 435.

⁸ M. Cevad, *a.g.e.*, s. 247, 270-272, 274, 280-281.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN TARİHÇESİ

Osmanî (Osmanlı devletinin kuruluşundan Yeniçeriliğin kaldırılışı ve Nizam-ı Cedid'e kadar), 4-7. sınıflarda ise “Mufassal Tarih-i Osmanî” okutulmaktaydı.

Bazı okullara giriş sınavlarında, öğrencilerin diğer derslerle birlikte tarihten de sorumlu tutuldukları anlaşılmaktadır. 3 Ağustos 1879'da yapılacak Mekteb-i Fünûn-ı Mülkiye'ye giriş sınavında, birinci sınıftan başlayacak öğrencilere “Muhtasar Tarih-i Osmanî”, ikinci sınıf için başvuranlara İlkçağ (Tarih-i Kurûn-ı ûlâ), dördüncü sınıf için ise “Tarih-i Umûmî”den sorular yöneltileceği basında ilan edildi⁹.

Türkiye'de, Tanzimat döneminden itibaren birçok tarih ders kitabı yayınlanmaya başladı. Bunlardan bir kısmının müsabaka yoluyla hazırlatıldığı anlaşılmaktadır. Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi'nden sonra tarih ders kitapları için bir müsabaka başlatıldığı görülmektedir. Şartnamede, hazırlanacak olan ders kitabında “Osmanlı devletinin zuhuruna ve o zaman Anadolu'da bulunan devlet ve milletlere ait bir mukaddime. Osmanlı devletinin teşkilinden o zamana kadar geçen mühim vakalar. Bircümle selâtin-i Osmaniye'nin tarihi veladet ve cülûs ve vefatlarını mübeyyin bir cedvel. İşbu tarihte münderiç vukuat-ı mühimmenin vukularını mübeyyin bir cedvel. Osmanlı devletini gösteren bir harita. O zamana kadar geçen padişahların her birine ait vukuatı zikreden ayrı birer bahis” bulundurulması istenmiştir. Olayların “hakikat-ı veçhile bitarafane yazılıp fakat muhabbet-i vataniyeye müteallik mevaddın sena ve sitayişle yad” olunması istenmektedir. Kitabın “hikaye yolunda” yazılması, “muhakemeye girişilmeyip” iyi hareketlerin övülmesi, kötü hareketlerin de ayıplanması tavsiye olunmaktadır. Kitap yüz sayfa kadar olacak ve birinci ve ikinciye para mükâfatı verilecekti. Anlaşılacağı üzere, şartnamede akla gelen her husus ayrıntılı bir şekilde belirlenmişti.

1877'de rüşdiyelerde okutulmak üzere Sami, Aziz ve Şevki Beyler tarafından yazılan Mira't-ı Tarih-i Osmanî adlı kitabın konuları padişahların tahta çıkışlarına göre düzenlenmişti. Tanzimat döneminin ileri gelen eğitimcilerinden Selim Sabit (1829-1911), 1873'te yayınladığı Rehnüma-yı Muallimîn adlı eserinde “tarihin suret-i talimi”nden bahsetmiştir. O, tarihi olayların öğrencilere muhtelif şekillerde tekrar ettirilerek öğretilebileceğine inanmaktaydı¹⁰. Ona göre tarih dersi, olayların tarihini ezberlemek ve bu olayları padişahlarla ilişkilendirmek şeklinde anlaşılmaktaydı. Selim Sabit'in

⁹ M. Cevad, *a.g.e.*, s. 164, 301-302, 410-411.

¹⁰ F. Baymur, *Tarih Öğretimi*, Maarif Matbaası, Ankara 1945, s. 7-10.

verdiği örneklerden etkilenen öğretmenler, uzun yıllar tarih derslerinde yalnızca olayların tarihini ezberletme amacını gütmüşlerdir¹¹.

Batıdan yararlanılarak ve Türk dünyasına önem verilerek yazılan ilk *Tarih-i Umûmî* kitabı, Süleyman Paşa'nın 1876'da yazdığı *Tarih-i Âlem*'dir. Kitabın elde bulunan basılı nüshası bir ciltlik İlkçağ kısmını kapsamaktadır. İdadi mekteplerinin ikinci sınıfında okutulmak üzere hazırlanan 1000 sayfalık bu cildin, 144 sayfası Türkler konusuna ayrılmıştır. Süleyman Paşa, kitabında İbnülesir, İbni Haldun, Ebülfeda gibi doğu eserlerinin yanı sıra, öncelikle Fransızca kitaplardan yararlanmıştır. Fransız kaynakları arasında da, de Guignes'nin *Hunların, Türklerin, Moğolların ve daha sair Tatarların Tarih-i Umumîsi* adlı kitabı önemli bir yer tutmaktadır. Tarih-i Âlem'de konular Avrupa tarih ders kitapları örnek alınarak tasnif edilmiştir. Süleyman Paşa kitabında Türklüğe geniş yer vermiş, Avrupalı tarihçilerin yazdıklarını tenkit süzgecinden geçirerek ele almıştır¹². Mekteb-i Harbiye'de öğretmenlik de yapan Süleyman Paşa, Avrupa'daki askeri okulların tarih programları ve kitaplarını örnek alarak askeri okullar için yeni bir müfredat programı hazırlamıştır¹³.

1873 yılında Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye'nin girişimleriyle açılan Dârüşşafaka'da Tarih-i Osmanî ve Tarih-i Umûmî dersleri okutulmuştur. Başlangıçtan itibaren öğretmen kadrosunun genişletilmesine çalışılırken, aynı zamanda ders kitaplarının da hazırlanmasına önem verilmiştir. Ders kitaplarının büyük kısmı Cemiyet üyeleriyle mektepte görev yapan öğretmen ve müderrislere hazırlattırılmıştır. Tarih öğretmeni binbaşı İbrahim Şem'î Bey'in tercüme ettiği üç ciltlik *Tarih-i Umûmî*'si ders kitabı olarak okutulmuştur. Süleyman Paşa'nın Ders Nazırlığı zamanında (1875-1876) hazırlanıp, Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye'ce değiştirilerek uygulanan programa göre Dârüşşafaka'da 4-5. sınıflarda Tarih-i Osmanî, 6-8. sınıflarda ise Tarih-i Umûmî okutulmaktaydı. Bu program 1890'lara kadar uygulanmıştır¹⁴.

1880'lerde Selim Sabit'in *Muhtasar Tarih-i Osmanî*'si, İbrahim Necati'nin *Yeni Osmanlı Tarihi* yayınlanmıştır. 1890'larda Ali Cevad'ın, *Muhtasar Osmanlı Tarihi*'nin ilk baskısı yapılmıştır. Bu kitapların doğrudan ders kitapları olduğuna dair herhangi bir kayıt bulunmamakla birlikte, tarih öğretiminde yararlanıldığı muhakkaktır.

¹¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yay., 17. Baskı, Ankara 2010, s. 205.

¹² Akçura, *a.g.e.*, s. 593-594.

¹³ Sakaoğlu, *a.g.m.*, s. 29.

¹⁴ Mehmet İzzet-Mehmet Esat vd., *Dârüşşafaka Türkiye'de İlk Halk Mektebi*, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul 1927, s.11-15.

II. Abdülhamid'in saltanatının başlarında birkaç Tarih-i Umûmî kitabı yayınlanmıştır. Bunlar arasında ilk akla gelen, Murat Bey'in (Mizancı Murat) 1882-1883 tarihlerinde yayımlanan 6 ciltlik Tarih-i Umûmî'sidir. Süleyman Paşa'nın Tarih-i Alemi'nden sonra en fazla tanınan bu kitap, başta Fransızca olmak üzere Rusça ve biraz da Türkçe tarih kitaplarından iktibas yoluyla yazılmıştır. Metot ve olaylara bakış açısı itibarıyla Avrupa'daki örneklerine uygun hazırlanmıştır. Ancak, Avrupa'daki benzer kitaplara göre İslam tarihine daha fazla yer verilmiş, dördüncü cildin sonuna, İstanbul'un fethine kadar Osmanlı tarihi de (152 sayfa) ilave olunmuştur. 2500 sayfaya yakın kitapta Türk tarihine sadece üç sayfada yer verilirken, Fransız İhtilali 127 sayfada anlatılmıştır.

Bu dönemde Murat Bey tarihinden başka ancak birkaç Tarih-i Umûmî daha yayınlanabilmiştir. Bunlardan biri Hakkı Bey (İkinci Meşrutiyet'te sadrazam olan Hakkı Paşa), ikincisi de Harbiye ve Harbiye İdadisi muallimlerinden Binbaşı Ali Tevfik Bey tarafından yazılmıştır. Her iki eser, Murat Bey'in Tarih-i Umûmî'sine göre daha kısa ve sadedir. Ali Tevfik Bey'in 3 ciltlik kitabı, okullarda Tarih-i Umumî derslerinin müfredattan kaldırılmasına kadar okutulmuştur. Yine o sıralarda Abdurrahman Şeref Bey Zübdetü'l-Kısas adlı bir umumî tarih yazmaya başlamışsa da tamamlayamamıştır¹⁵.

II. Abdülhamid döneminde, 1890'lardan itibaren tarih öğretiminde sınırlandırmalar getirilmiştir. 1893 tarihli programla sıbyan mekteplerinden tarih dersi ve rüşdiyelerdeki tarih-i umumî dersi kaldırılmıştır¹⁶. Akçura'nın ifadesiyle, "Padişah ve hükümet tarihi sevmezler ve tarihten korkarlardı. İleride biraz tafsilat ile anlatacağız ki, bu devirde bir aralık Umumî Tarih çok budandı, sonra mekteplerde okutulması menedildi; tarih kitapları eksiltildi; Bazı tarih kitapları, polis tarafından toplatılıp han odalarına hapsedildi; rivayete göre bazıları da yaktırıldı...". Murat Bey tarihinin, yayınlanmasından beş on sene sonra toplanıp, "evrak-ı muzırır" olarak görülmesinde Fransız İhtilâli (İnkılâb-ı Kebîr)'ne geniş yer verilmesinin de büyük rolü olmuştur¹⁷.

Bu dönemde Abdurrahman Şeref Bey'in *Tarih-i Devlet-i Osmaniye*, *Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye* ve *Fezleke-i Tarih-i Düvel-i İslamiyye*'si okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur¹⁸. Mekteb-i Sultanî Müdürü Abdurrahman Şeref Bey, 1890'larda "Mekâtib-i Âliye'de tedris olunmak üzere" Tarih-i Devlet-i Osmaniye adıyla iki ciltlik ders kitabı

¹⁵ Akçura, *a.g.e.*, s. 594-595.

¹⁶ Baymur, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁷ Akçura, *a.g.e.*, s. 578, 595.

¹⁸ Sakaoğlu, *a.g.m.*, s. 30.

yayınlanmıştır. Fihrist dışında 423 sayfadan ibaret olan kitap Abdülhamid'e dua ve şükran ifadeleriyle son bulmaktadır. Abdurrahman Şeref Bey kitabın girişinde, “tarihin nevelerinden ve ‘Hikmet-i Tarih’ tabir ettiği pragmatik tarihten bahseder; ve mekteplerde tarihin nasıl tedris olunması lazımgeldiğine dair de kendi mütalaalarını söyler. Lâkin tarihte usul ve tarihin tedrisi meselelerine müteallik bu mütalaalar çok kısadır¹⁹.” Abdurrahman Şeref Bey yüksek mekteplerde öğretime elveriş kitapların olmadığını, “ ... Bir de elyevm mevcut olan Tarih-i Osmanî hülusalı ibtidaîye ve rüşdiye mektepleri için müretteb olmakla mekatib-i âliyyede tedrise elverişlisi yoktur” cümlesiyle ifade etmektedir. Kitabın ikinci cildi 5-9. bölümlerden oluşmaktadır. Kitapta tarihi olaylar, beşinci bölümden itibaren “Tevakkuf ve teşettüt” başlığı altında Üçüncü Sultan Mehmet'ten başlayıp Paris Antlaşması'na kadar getirilmektedir. Dokuzuncu bölümün sonunda, “teşkilat ve tensikat-ı âhire” başlığı altında merkezi idareden başka mülkî, askerî, malî, maarif, adliye ve diğer devlet işleriyle ilgili konulara yer verilmiştir²⁰.

1900'lerin başında, bazı rüşdiye ve idadi mekteplerindeki tarih öğretmenleri ve tarih müfredatı hakkında salnamelerde birtakım bilgiler verilmektedir. Bu tarihlerde yayınlanan Maarif Salnamesi'ne göre, tüm rüşdiye mektepleri ile idadiyelerin (8 sınıf) 2, 3, 4, 5, ve 6. sınıflarında ikişer saat, son iki sınıflarında ise birer saat tarih dersi okutuluyordu. Mercan İdadi-yi Mülki şahanesinde sadece İslam Tarihi okutulmaktaydı.

İslam Tarihi Azmi Bey, “Tarih-i İslam ve Coğrafya-yı Osmanî” dersi de Ali Tevfik Bey tarafından veriliyordu. Üsküdar Mekteb-i İdadi-i Mülkiyes'inde Osmanlı Tarihi öğretmeni Sadık Bey'di. Yatılı ve gündüzlü (leylî ve neharî) eğitim veren Numune-i Terakki Mektebi (idadi, rüşdî ve ibtidaî)'nde Tarih ve Hesap öğretmeni Nail Bey, Tarih öğretmeni Sadullah Bey'di. Aşiret Mektebi'nde Tarih ve Kitabet öğretmeni Nureddin Bey'di. İbtidaî sınıflar (sunûf-ı ibtidaîye) ve rüşdiyeden oluşan Kız Sanayi Mekteplerinde (7 yıl) 5. ve 6. sınıfta ikişer, son sınıfta bir saat tarih okutulmaktaydı. İbtidaî sınıflar (sunûf-ı ibtidaîye) ve rüşdiyeden oluşan Kız (inas) Rüşdiyelerinin (6 yıl) programında 4. ve 5. sınıflarda iki, son sınıfta bir saat tarih dersi yer alıyordu. Mekteb-i Harbiye-i Şahane İdadîsi'nde Tarih-i Osmanî öğretmeni Mehmet Salih Bey, Tarih-i Umûmî öğretmen muavini Nureddin Efendi, Tarih-i Osmanî öğretmen muavini Ahmet Kemal Efendi idi. Dârümuallimîn'in İbtidaî şubesi (2 sınıf)'nin 1.sınıfında iki, 2. sınıfında bir saat İslam Tarihi; Rüşdiye şubesinde (2 sınıf) her iki sınıfta

¹⁹ Akçura, *a.g.e.*, s. 577-578.

²⁰ Abdurrahman Şeref, *Tarih-i Devlet-i Osmaniye*, C.2, Karabet Matbaası, İstanbul 1315, s. 424-432.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN TARİHÇESİ

ikişer saat “Tarih” dersi; Âliye Edebiyat şubesinde (2 sınıf) 1. sınıfta bir saat, 2. sınıfta 2 saat Tarih; Âliye Fünûn şubesinde tarih dersi yoktu. Bu okulda Tarih-i Umûmî öğretmeni Azmi Bey'di. Her üç sınıfında birer saat tarih dersinin okutulduğu Dârülmualimât'ta (3 sınıf), tarih öğretmeni Samiye hanımdı.

Mekteb-i Sultanî'de ibtidaî sınıflar (3 sınıf) ile “sunûf-ı tâliye”(3 sınıf) programlarında tarih dersi bulunmuyordu. “Sunûf-ı âliye”de dördüncü sınıfta Tarih-i Osmanî (“Tarih-i enbiya muhtasaran talim edilip badehu ibtidaî zuhurundan bin tarihine kadar Devlet-i Osmaniye tarihi”), beşinci sınıfta yine Tarih-i Osmanî (“Bin tarihinden Paris muahedesine kadar”) okutuluyordu. Altıncı sınıfta Tarih-i İslam (Düvel-i İslamiyye) tarihi yer alıyordu. Tarih-i Osmanî ve Tarih-i İslam öğretmeni Abdurrahman Efendi, Tarih-i Umumî öğretmeni Ohannesyan Efendi idi. Dârüşşafaka'da (8 sınıf) Muhtasar Tarih-i İslam (4. sınıf), Tarih-i İslam (5. ve 6.sınıf) ve Mufassal Tarih-i Osmanî (7.8. sınıf) okutuluyordu. Tarih ve Kavanin dersini Hasan Şerif Efendi, Tarih-i Osmanî ve Ulûmu Ahlak ve Kitabet dersini ise Mehmet Nuri Bey veriyordu²¹.

İkinci Meşrutiyet Döneminde Tarih Öğretimi: İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki gelişmeler, tarih öğretimi ve yeni kitapların hazırlanmasına daha uygun bir ortam sağladı. Bu dönemde birçok tarih ders kitabı hazırlandı ve tercüme edildi; tarih öğretim metotları üzerine yazılar yayınlandı. Ancak, tarihe Batılıların gözüyle bakma alışkanlığı, özellikle Tarih-i Umûmî açısından, pek fazla değişmedi. Akçura'nın ifadesiyle, “Tanzimat'tan itibaren Osmanlı memleketinde tarihin Garplılaşması, daha doğrusu Fransızlaşması Meşrutiyet devrinde son merhalesine gelmiştir. ...Bu devirde Türkçe yazılan, daha doğrusu Türkçeye tercüme olunan umumi tarihlerde, Fransız nokta-i nazarı tamamen hakimdir”. Balkan savaşlarından sonra gelişen Türkçülük fikir akımının da, okullardaki umumî tarih dersleri üzerinde hiçbir ciddi etkisi olmadı²². Bununla birlikte, İttihatçıların etkisiyle ilköğretimde Türk Tarihi önem kazanmaya başlamıştır.

1912-1913 eğitim yılında İzmir İttihat ve Terakki Mektebi'nde, Osmanlı Tarihi dersinde okutulmak üzere, bu okul öğretmenlerinden Salih Zeki Bey tarafından *Türk Tarihi* adıyla 32 sayfalık bir kitap yayınlanmıştır. Kitapta Türk Tarihi, Osmanlı öncesi ve sonrasına da yer verilerek millî bir bütünlük içerisinde anlatılmıştır. Giriş, “Efendiler; tarih, beşeriyetin geçmiş vakalarından bahseder, bu sene okuyacağımız tarih, Tarih-i Osmanî'dir.

²¹ *Maarif Salnamesi*, Asır Matbaası, İstanbul, 1321, s. 110, 116-117, 122-124, 127, 131, 133, 137-139, 141, 143-144, 148, 150, 153, 164-165, 228-229.

²² Akçura, *a.g.e.*, s. 596.

Yani bizim kendimize mahsus tarihimizdir. Bir kavim her şeyden evvel kendi hayatını bilmeğe mecburdur” sözleriyle başlamaktadır. Tarihin ezber olmadığı, “Tarih bilmek, tarih kitaplarında görülen malûmatı gelişigüzel ezberlemek demek değildir” şeklinde açıklanmıştır. Tarihin anlaşılabilmesi için “muhakeme ve idrak” ile okunması gerekirdi. Kitapta, Osmanlı tarihinden bahsedilirken “Osmanlı Türkleri” deyiimi kullanılmıştır. Yine burada ifade edildiği üzere, “Osmanlılık tarihi Türklük tarihinin bir şubesi olarak çıkıyor”du²³. Anlaşılacağı üzere Türk tarihinin sınırları, Osmanlı tarihini de kapsayacak şekilde, genişletilerek ileride daha net bir şekilde ortaya konulacak olan Türk tarih anlayışına adeta zemin hazırlayacaktı.

Bu dönemde tarih öğretim metotlarıyla ilgili yeni görüşler ileri sürülmüş ve okullarda bazı uygulamalara girişilmiştir. II. Meşrutiyet’in ilanından birkaç ay sonra, 1908-1909 öğretim yılında Erkân-ı Harbiye’de siyasi tarih öğretmeni olarak atanan Yusuf Akçura, tarih derslerinin başlangıcında tarihte ve tarih öğretiminde usulden bahsetmiştir. Metotla ilgili ders notlarını hazırlarken, Abdurrahman Şeref Bey ve birkaç Fransız kaynağından yararlanabilmiştir. 1912-1913 öğretim yılında İstanbul Dârülfünûnu’nda da siyasi tarih dersleri okutan Akçura, Erkân-ı Harbiye Mektebi’nde uyguladığı yöntemi biraz daha genişleterek, asıl konuya girmeden önce beş-altı dersini tarihte usul ve tarihin öğretimi meselelerine ayırmıştır. Akçura’nın Dârülfünûn’dan ayrılması üzerine, ertesi yıl bu dersleri vermek üzere Prof. Mortmann tayin edilmiştir. Mortmann’ın 1913-1914 yılında tarihte usul üzerine verdiği ders notları, “İlm-i Usulü Tarih” adıyla taş basması olarak sınırlı sayıda yayınlanmıştır. Akçura’nın, “Tarih-i edebiyatımızda bir misli daha bulunmayan” orijinal bir eser olarak nitelendirdiği 220 sayfalık bu kitapta, Mortmann tarih usullerinden teorik olarak bahsettikten sonra her kaideyi, Batı ve özellikle de Doğu tarihlerinden aldığı birçok örnekle açıklamıştır²⁴.

II. Meşrutiyet’in başlarında İstanbul Dârülmüallimîn’inde önemli ıslahatlar gerçekleştiren Satı Bey²⁵ tarih öğretimi konusunda da yeni düşünceler ileri sürmüştür. 1909 tarihinde yayınlamaya başladığı Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuası’nın 8. sayısında “Tarih Tedrisinin Usulü Esasiyesi” konulu yazısında, mevcut tarih kitaplarıyla tarih öğretim metotlarını tenkit etmiştir. Satı Bey’e göre, Meşrutiyet’in ilanından sonra birçok tarih kitabı yazıldığı halde, bunlar arasında “mekteplerde tedrise salih, fennî terbiyenin mukteziyatına muvafık kitapların azlığı, daha doğrusu yokluğu” dikkati çekmektedir. İlkokullarda tarih milli bir bakış açısıyla ve mekan ve zaman

²³ Salih Zeki, *Türk Tarihi*, İttihad Matbaası, İzmir 1328, s. 3-5.

²⁴ Akçura, *a.g.e.*, s. 578-580.

²⁵ Satı Bey’in Türk eğitim tarihindeki yeri için bkz. Akyüz, *a.g.e.*, s. 301-304.

itibarıyla yakından uzağa doğru verilmelidir. Satı Bey'e göre, mevcut tarih eğitimi ciddiyyetden uzak, öğrenciyi düşündürmeden sadece ezbere yönelten bir vasıttan ibaretti. Satı Bey, bu düşüncelerini şöyle dile getirmekteydi:

“Bizde tarih derslerinin şu esaslara ne kadar tevfuk etmekte olduğunu düşününce, gözümün önünden harfi harfine Fransızca'dan tercüme edilmiş ders kitapları, mufassal kitaplardan, hiçbir ıstıfa (ayıklama) yapılmaksızın, ihtisar (kısaltma) edilivermiş küçük tarihler... Bunları ezberlemekle meşgul muallimler... Sultan Osman'ın sağ mı, ölü mü olduğunu tayin edemeyen çocuklar... Kırım Muharebesini bir Fransız-Rus muharebesi tasvir edercesine nakleden talebe... Memleket ile elma almak arasındaki farkı takdir edemeyen çocuklar takım takım geçiyor ve bana acı ve derin bir teessürle heyhat (yazık) dedirtiyor²⁶”.

Tedrisat-ı İbtidâiye Mecmuası'nda, konusunu Osmanlı tarihi ve özellikle Meşrutiyet döneminden alan ders örnekleri yayınlanmıştır. Soru-cevap (isticvabî) usulüne göre hazırlanan bu derslerde, ezberden ziyade uygulamalı ve öğrenci merkezli bir tarih eğitiminin amaçlandığı söylenebilir²⁷.

Ali Reşat Bey, Mayıs 1912'de Tedrisat-ı İbtidâiye Mecmuası'nın 20. sayısında “Mekteplerde Tarih Tedrisi” başlıklı bir makale yayınlamıştır. Bu makalede tarih öğretiminin formal eğitimdeki rolü üzerinde durulmaktadır²⁸. Ali Reşat Bey'e göre, “ Şimdiye kadar mekâtib-i tâliyye (ortaöğretim) mahsus tarih kitaplarının Fransızcadan aynen tercüme edilerek, Tarih-i Osmanî esas ittihaz edilmek suretiyle mekteplerimize mahsus bir Tarih-i Umumî kitabının yazılmaması mekâtib-i tâliyede tedrisat-ı tarihiyenin şâyân-ı memnuniyet bir halde olmamasını intaç etmiştir.”. Ancak, Ali Reşat Bey de, ortamektepler ve liseler için yazdığı Tarih-i Umûmîlerde benzer hatalara düşmekten kendini kurtaramamıştır²⁹.

1914 yılından sonra Tadrisat Mecmuası, Milli Tettebbüler, Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Muallimler Mecmuası ve Terbiye gibi dergilerde tarih metodolojisi ve eğitimiyle ilgili makaleler yayınlandı. Maarif Nezareti'nce 1917'de, ilköğretimdeki Tarih derslerinde yararlanılmak üzere Macar krallarından birinin taç giyme merasimini tasvir eden bir tablo hazırlatılarak okullara dağıtıldı. Aynı zamanda, tablodaki olayların açıklamak amacıyla bir de broşür yayınlandı. İhsan Şerif (Saru) Bey tarafından hazırlanıp, “Mekâtibe Tevzi Edilen Resm-i Tetevvüc Levhası Hakkında İzahat-ı

²⁶ Baymur, *a.g.e.*, s. 12-13.

²⁷ M. Çapa, “İstanbul Dârümuallimini Tatbikat Mektebi'nde Tarih Dersleri”, *Türk Kültürü*, 2002, sayı 471, s. 21-32.

²⁸ Baymur, *a.g.e.*, s. 14.

²⁹ Akçura, *a.g.e.*, s. 579.

Tarihiye ve Terbiyeviye” adıyla yayınlanan broşürde, tablonun açıklanmasının yanı sıra ibtidaîlerin üçüncü sınıfları için bir ders örneğine de yer verilmiştir³⁰.

II. Meşrutiyet döneminde ilköğretimden yükseköğretime kadar tarih müfredatındaki dersler sayı ve muhteva itibarıyla farklı bir dağılım göstermektedir. İstanbul Dârülmuallimîni’ne bağlı olarak açılan Tatbikat Mektebi programında (3 sınıf), birinci sınıfta yer alan Musâhabât-ı Ahlâkiye dersi, tarih için bir hazırlık basamağı oluşturuyordu. İkinci sınıfta başlayan tarih dersinde Osmanlı tarihindeki önemli olay ve savaşlar verildikten sonra Tarih-i Umûmî başlığı altında yakın çevredeki tarihi eserlerden örnekler veriliyordu. Üçüncü sınıfta yine Osmanlı ve Tarih-i Umûmî okutuluyordu. Umumî Tarih çerçevesinde en eski insanların yaşayış tarzı, Osmanlı yurdunun tarih açısından önemi, harabeler, tarihi eserler, Mısır medeniyeti, Yunan medeniyeti, İslam medeniyeti, Ortaçağ ve derebeylik, Fransız İnkılâbı gibi konular yer almıştır³¹.

1910 yılında 2 yıllık Dârülmuallimîn-i İbtidâî programında her sınıfta birer saat “Tarih-i İslam ve Osmanî” okutulmaktaydı. Maarif Nezaretinin, 1913 yılında üç yıldan dört yıla çıkardığı Dârülmuallimîn-i İbtidâîyeler için hazırladığı yeni programa göre, bütün sınıflara ikişer saat tarih dersi konulmuştu. Ancak, savaş dolayısıyla bu program pek uygulanamadı³².

1913’te kabul edilen Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu Muvakkati ile ilkokullar üç devreli ve altı sınıftan oluşmuştur. Buna göre Birinci devre (devre-i ûlâ) 1. ve 2., Orta devre (devre-i mutavassıta) 3. ve 4., Yüksek devre (devre-i âliye) 5. ve 6. sınıflardan oluşuyordu. Aynı yıl çıkan Mekâtib-i İptidâîye Ders Müfredatına göre, altı dersaneli ve öğretmenli mekteplerle Numune İbtida Mekteplerinde birinci sınıfta müstakil bir tarih dersi bulunmamakla birlikte, bu sınıfta okutulacak olan Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Medeniye dersinin “bir kısmı usûl-ı tedris talimatında gösterildiği veçhile tarihi vaka ve fıkralara istinâd ettirilecektir”. Bu ders tarih öğretiminin ilk basamağını oluşturmaktaydı. Programda ibtidaîyelerin diğer sınıflarına öğleden önce okutulmak üzere ikişer saat tarih dersi konulmuştu. İkinci sınıftan itibaren verilmeye başlanan tarih dersinde, İslam, Türk ve Osmanlı tarihinin en büyük simaları menkıbelerle anlatılacaktır. Ayrıca Kırım Savaşı, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, II. Meşrutiyet, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarına da yer verilecekti. Bu dersler 3 ve 4. sınıflarda Muhtasar Osmanlı Tarihi, 5.

³⁰ Baymur, *a.g.e.*, s. 15.

³¹ Çapa, “İstanbul Dârülmuallimîni...”, s. 24; Baymur, *a.g.e.*, s. 13.

³² M. Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yayınları, Ankara 1990, s. 317-318.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN TARİHÇESİ

sınıfta Muhtasar Tarih-i Medeniyet, 6. sınıfta ise Muhtasar Kurûn-ı Cedide (Yeniçağ Tarihi) tarihi adıyla okutulmaktaydı.

Altı sınıflı ibtidâî mekteplerinin 3. sınıfındaki Muhtasar Tarih-i Osmanî dersi, Osmanlı devletinin kuruluşundan önceki eski Türk tarihi ve Osmanlı tarihi, Ertuğrul Gazi- Selçuklu münasebetleri gibi konularla başlayıp Sultan I. Ahmet dönemiyle sona ermektedir. Müfredatta öğretim yöntemlerine de dikkat çekilerek, üçüncü sınıf ders içeriklerinin sonunda şu uyarılarda bulunmaktadır:

“Muallim münasebet düştükçe Yeniçeri hayatından, eski Osmanlı donanmasının muvaffakiyetlerinden, eski Osmanlı hayatından, mefâhirinden, ananelerinden menkıbeler anlatacak, bilhassa devletin i'tilâ ve tedennisine tesir etmiş olan sebeplerden çocukların anlayacağı derecede bahsederek onların nazar-ı dikkatini i'tilâ, tevakkuf, inhitat ve tedenni devirleri ve bu devirlerin ahvali üzerine celb eyleyecektir.

Muallim, talebesini mektepte bulunduğu şehir dahilinde cami, medrese, çeşme, türbe, kervansaray gibi eski Osmanlı asâr-ı mimariyesini ziyarete götürerek gösterecek, Dersaadet, Bursa, Edirne gibi şehirlerdeki Osmanlı âsâr-ı nefise-i mimariyesinin resimlerini göstererek sanatlarına, güzelliklerine nazar-ı dikkatlerini celb edecektir. Bundan başka eski Osmanlı silahları, kıyafetleri, çinileri, yazıları, cildleri, kumaşları, kakma ve oyma işleri hâsılı bilumûm Osmanlı âsâr-ı nefise-i sanaiyesi, Osmanlı medeniyeti hakkında bir fikir vermeğe çalışılacaktır. Osmanlı âsâr-ı nefisesinin mümkün ise asılları, olmadığı surette resimleri gösterilecek, bu vesaik çocukların defterlerine muhtasaran istinsah ettirilecek yahut kağıt, mukavva, çamur gibi vasıtalarla taklitleri yaptırılacak ve gazetelerde kitaplarda tesadüf edilecek bu gibi resimler mümkünse kesilip bir hatıra gibi defterlerinde muhafaza ettirilecektir³³.

Müfredata bakıldığında, bu dönemde ezberci tarih eğitiminden uzaklaşmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Tarih eğitiminin sözlü, yazılı ve görsel materyallerle desteklenmesi öneriliyordu. Öğrencilerin müzeler ve çevrelerindeki tarihi eser örneklerini görmeleri sağlanacaktı. Ayrıca, bazı tarihi eserlerin resim ve maketlerinin yaptırılması suretiyle tarih eğitiminde materyal geliştirme ve uygulamanın önemine dikkat çekilmekteydi.

İbtidâî Mekteplerin 4. sınıfındaki Muhtasar Tarih-i Osmanî dersi, Sultan ikinci Osman'la başlayıp Balkan Savaşlarıyla sona ermekteydi. 5. sınıfta okutulmakta olan Muhtasar Tarih-i Medeniyet dersinde Mısırlılar ve Finikeliler, eski Türk medeniyeti, Yunanlılar, Romalılar ve İslam Medeniyeti

³³ *Mekatib-i İbtidâiyye Ders Müfredatı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1329, s. 26- 29.

gibi daha birçok konuya yer veriliyordu. Son sınıftaki kısa Yeniçağ (Muhtasar Kurûn-ı Cedîde) tarihindeki konulardan bir kısmı şöyledir: Yeni keşifler (Barut, seyahatler, Amerika'nın keşfi vb.), Osmanlı Medeniyeti, Rusya'da Koca Petro ve ıslahat, Amerika'nın bağımsızlığı, Fransız İhtilali, İtalya Birliği, Berlin Kongresi, Girit ve Makedonya ihtilalleri, Meşrutiyet'in ilanı, Bosna Hersek'in Avusturya'ya ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığı, Trablusgarp ve Balkan savaşları, Ondokuzuncu yüzyılda keşifler, Avrupalıların sömürgecilik siyasetleri³⁴.

1914 yılında Dârümuallimât-ı ibtidâîyede hazırlık (ihzari) sınıfında bir, birinci ve ikinci sınıflarda ikişer, üç ve dördüncü sınıflarda birer saat tarih dersi okutuluyordu. Hazırlık sınıfında girişte tarihin tanımı, önemi, anlamı, diğer ilimlerle münasebeti, tarih öncesi, tarihin başlangıcı, alemin yaratılışı ve tarihin devirleri gibi konular öğretilecekti. Ayrıca eski Şark kavimlerine (Mısırlılar, İbraniler, Finikeliler, İranîler, Hititler, Hind ve Çin, Türkistan), Yunanlılar v.b. konulara yer verilmiştir. Birinci sınıfta Romalılardan itibaren Avrupa tarihi; ikinci sınıfta İslam tarihi, İslam medeniyeti, Bizanslılar, kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar Osmanlı tarihi; üçüncü sınıfta Yeniçağ, İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı Medeniyeti, Avrupa devletleri ve Osmanlı devletine komşu olan devletler hakkında bilgi; dördüncü sınıfta ise Sultan I. Mustafa'dan Balkan savaşlarına kadar Osmanlı tarihi, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa tarihiyle ilgili bilgiler verilmekteydi³⁵.

1911 yılında düzenlenen programa göre Dârüşşafaka'da (8 sınıf), birinci yıl Menâkıb-ı Tarihiye (Récits historiques) çerçevesinde, tarihin büyük simaları ve büyük vakaları hakkında sade ve ciddi menkıbeler verilecekti. Üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflarda İlkçağdan Yakınçağ'a da kapsayacak şekilde ikişer saat Tarih-i Umûmî okutuluyordu. Altıncı sınıfta iki saat Tarih-i İslam, yedinci sınıfta iki saat Tarih-i Osmanî, sekizinci sınıfta ise üç saat Makasid-i Tarihiyye verilmekteydi³⁶. 1912'de Dârüşşafaka'nın 1. devresinin (5 sınıf) 3,4 ve 5. sınıflarında Tarih-i Umûmî, İkinci devresinde (3 yıl) 7. sınıfta iki, son sınıfta üç saat "Tarih" dersi vardı³⁷. II. Meşrutiyet döneminde Dârüşşafaka'da Arif Efendi ve Osman Nuri, Faik, Malik, Nafi' 'Atuf, binbaşı Nuri ve Yusuf Akçura (Kasım 1910-Mart 1911) Beyler tarih dersleri okuttular³⁸.

³⁴ *Mekatib-i İbtidâîyye...*, s. 30-35.

³⁵ *Dârümuallimat Programı*, Matbaa-i amire, İstanbul 1330, s. 32-41.

³⁶ M. İzzet v.d., *a.g.e.*, s. 22-28.

³⁷ Ergün, *a.g.e.*, s. 241-242.

³⁸ M. İzzet v.d., *a.g.e.*, s. 98-102.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN TARİHÇESİ

1908 yılı Dârülfünûn ders programında Edebiyat Şubesinde (3 sınıf), bütün sınıflarda ikişer saat Tarih-i Umûmî ve İlm-i Hikmet ve Tarih dersleri vardı. 2. ve 3. sınıfta ikişer saat Tarih-i Osmanî okutuluyordu³⁹.

II. Meşrutiyet döneminde tarih ders ve kitaplarında çeşitlilik gözlenmektedir. Rüşdiye, sultaniye ve idadiye programlarında Osmanlı Tarihi, Umûmî Tarih ve Asr-ı Hâzır Tarihlerine yer verilmiştir. Bu okullarda okutulmak üzere Ali Reşad, Ali Seydi, Mehmet Şakir, Ahmet Refik (Altınay), A. Nüzhet, Hüseyin Cahit (Yalçın) tarafından muhtelif tarih ders kitapları yayınlanmıştır.

Kanaat Kütüphanesi, 1911 yılı itibarıyla Maarif Nezareti'nin son programına uygun olarak ibtidâîye, rüşdiye ve idadiye mektepleri için tarih ders kitapları yayınladı. Bu kitapların “resimli ve haritalı” olmalarına özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Her ikisi de Tarih-i Osmanî Heyeti üyelerinden olan Mülkiye müfettişlerinden Ali Seydi Bey ile İstanbul Leylî İdadisi müdürü Ali Reşad Bey tarafından İbtidâîyye mektepleri için son usulde yazılan Küçük Tarih; Rüşdiye mektepleri ile yedi yıllık idadiyelerin üçüncü sınıfları için Tarih-i İslam, Tarih-i Umûmî; Rüşdiye mektepleri ile yedi yıllık idadiyelerin ikinci sınıfları için Tarih-i Osmanî; beş yıllık idadi mekteplerinin üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıfları için ayrı ayrı birer Tarih-i Umûmî kitapları yayınladı. Ali Reşad Bey ayrıca, yedi yıllık idadiyelerin ikinci sınıfları için Tarih-i Umûmî (Ortaçağ), son sınıfları için Asr-ı Hâzır Tarihini yayınladı. Hüseyin Cahit Bey'in yedi yıllık idadiyelerin ikinci sınıfları için hazırladığı *Tarih-i Umumî* (İlkçağ) kitabı da Kanaat Kütüphanesince yayınladı⁴⁰.

Ali Reşad ve Ali Seydi tarafından İdadîye-i Mülkiye mekteplerinin üçüncü sınıfları için hazırlanan Tarih-i Umûmî'nin birinci cildi 1911 yılında yayınladı. Yazarlar, kitabın giriş kısmında her okulda bütün tarih derslerinin tek bir öğretmene verilmesini, yine aynı zamanda mümkün olduğu takdirde ibtidâîyeden yüksek okullara kadar okutulacak tarih kitaplarının aynı yazar tarafından hazırlanması gerektiğini savunmaktadırlar. Yine girişte, “İşte biz; bu nokta-i nazardan hareketle mekâtib-i rüşdiyenin sunûf-ı salisesi için resimli ve haritalı birer tarih kitabı: Tarih-i İslam, Tarih-i Osmanî, Tarih-i Umûmî telif ve tertib eylediğimiz gibi beş sınıftan mürekkebe taşra idadîlerinin üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıfları için de, yine resimli ve haritalı olmak ve son programa harfî harfine muvafık bulunmak üzere, şu üç ciltlik, Tarih-i Umumîyi ihzar ederek evlad-ı vatanın ebedî-i istifadesine vaz' ve tevdi' ediyoruz” ifadelerine yer vermişlerdir.

³⁹ Ergün, *a.g.e.*, s. 261.

⁴⁰ Reşad-Seydi, *a.g.e.*, s. 165-166.

Kitabın ilk bölümünde tarihin tanımı ve önemi “Tarih bizden evvel yaşamış olan akvam-ı medeniyenin ahval-i siyasiye ve şerait-i ictimâîyesinden bahis bir fenn-i celildir ki: Adeten insanîyetin terceme-i ahvali demektir. O halde tarih; insanların en ziyade muhtac oldukları bir fen, bir ilimdir. Çünkü: Tarih bilmeyen kimse ne iyi bir hükümet adamı, ne hariciye memuru, ne mükemmel bir askeri kumandanı, ne de bir müellif, muharrir olabilir. Bundan dolayıdır ki: Medeniyette ilerlemiş olan milletler tarihe pek ziyade ehemmiyet verirler, mekteplerinde her ilimden ziyade tarih okudurlar.” şeklinde açıklanmıştır⁴¹. Burada, tarih bilimine verilen önemin medeni gelişmeyle yakından alakalı olduğu vurgulanmaktaydı. Ayrıca, iyi bir “hükümet adamı” olabilmek için de tarih bilmek gerekiyordu. Bir başka ifadeyle, toplumda devlet memuruna verilen değer bir yansıması sonucu olsa gerek, iyi bir devlet memuru olabilmenin yolunun tarih eğitiminden geçtiğine inanılıyordu. Kitabın 162 sayfalık hacmi dahilinde, Mısırlılar, Asurlular, Babililer, İbraniler (Beniisrail), Finikeliler, Kartacalılar, İranlılar, Yunanlılar, Makedonya, Romalılar, Barbarlar, Şarkî Roma İmparatorluğu, İran, Frank Hükümeti, Almanya, İtalya, İskandinavya, Rusya ve Lehistan konularına yer verilmiştir.

Erkân-ı Harbiye’den emekli general (ferik), Mekteb-i Sultanî’de Tarih-i Osmanî ve Tarih-i İslam öğretmeni Mehmet Şakir, iki ciltlik Yeni Osmanlı Tarihi’ni yazmıştır.

Ali Reşad, Darülmualimîn-i Âliyye Müdürü ve Mekteb-i Mülkiye Tarih-i Osmanî muallimi sıfatıyla 1914 yılında Asr-ı Hâzır Tarihi’ni yayımladı. Sultanî ve idadî mekteplerinin son sınıfları için yazılan kitap, oldukça hacimli olup 738 sayfadan oluşmaktadır. Kitap, Fransız İhtilali’nden Osmanlı’da İkinci Meşrutiyet dönemine kadar olan olayları kapsamaktadır. Kitabın sonunda II. Meşrutiyet dönemindeki önemli olaylar şöyle özetlenmektedir:

“İlan-ı Meşrutiyet’i müteakib zuhur eden vakayi-i mühimme 1324 senesi zarfında Bulgaristan’ın ilan-ı istiklal ederek krallık olması; Bosna ve Hersek’in Avusturya’ya ilhakıyla Yenipazar sancağının Devlet-i Osmaniyye’ye iade edilmesi; Arnavutluk, Yemen ve civarında isyanlar vukua gelmesi; 1327 senesi zarfında İtalya’nın Trablusgarb ve Bingazi’ye tecavüzü ve Rodos ile civarındaki Cezair’i işgal ve nihayet Trablusgarb ve Bingazi’de bir sene kadar asakir-i Osmaniye ve Araban İtalyanlara mukavemet ettikten sonra Uşi muahednamesiyle bu kıtalar idaresinin İtalya’ya terk olunması; Yemen’de İmam Yahya ile takarrür eden itilaf mucibince bir idare-i hususiye teşekkül etmesi; 1328 senesinde

⁴¹ Reşat-Seydi, *a.g.e.*, s. 4.

Arnavutluk'ta zuhur eden isyanın Said Paşa kabinesinin sukutunu ve Meclis-i Mebusan'ın feshini intac eylemesi; Bu isyan ile ahval-i askeriyemizden bilistifade amal-i harisanelerini mevki-i icraya koymak hususunda nifak-ı dahiliyi fırsat ittihaz eden Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan hükümetlerinin akd-i ittifak ederek Rumili Vilâyâtını ve Cezair-i Bahr-i Sefîd'i işgal etmeleridir⁴²,

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi: II. Meşrutiyet döneminde okullarda uygulanmakta olan tarih programları, fazla bir değişikliğe uğramadan Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadar yürürlükte kalmıştır. 1923-1930 yılları arasında öncelikle ilkokullardan başlamak üzere müfredat programlarında değişiklikler yapılmıştır. 1926'dan itibaren ders kitaplarının hazırlanması ve seçimi Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin yetkisine bırakılmıştır. Daha Milli Mücadele döneminden itibaren ilkokul tarih kitapları milli tarih anlayışına göre yazılmaya başlamıştır. Bununla birlikte, ortaöğretimde müfredata uygun yeni kitapların hazırlanmasında geç kalınmıştır. Osmanlı döneminden kalan lise tarih kitapları kısmen değiştirilse de Meşrutiyet dönemindeki hatalar tekrarlanmıştır.

1924'te ilk, orta ve lise ders programları yeniden düzenledi. Daha sonra buna bağlı olarak yeni ders kitapları yazıldı. 1924 programına göre tarih dersi, ilkokulların üçüncü sınıflarında "daha ziyade bir kıraat ve musâhabe" şeklinde verilirken, dördüncü ve beşinci sınıflarda Genel Tarih ve Türk Tarihi okutulmaktaydı. 1926'da yapılan değişikliklerle, yeni eğitim esaslarının gerektirdiği toplu eğitim metodu uygulamaya konularak ilk üç sınıfta Hayat Bilgisi dersine, önceki gibi, yine dördüncü ve beşinci sınıflarda asıl tarih derslerine yer verildi⁴³.

1927-1928 öğretim yılında bütün ilkokullarda uygulanan son programda tarih dersinin hedefi, "Çocuklara Türk milletinin mazisi hakkında malumat verip onlarda millî şuur uyandırmak; bugünkü medeniyetin uzun bir mazinin mahsulü olduğunu anlatmak; büyük şahısların hayat ve hareketleri tasvir edilerek çocuklara imtisâle şayan numuneler göstermek⁴⁴" şeklinde belirlenmişti. Bu programda "millî tarih" anlayışına önem verilerek Türk tarihi, başlangıcından Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar bir bütünlük içinde ele alınıyordu. Programda İslam tarihine hiç yer verilmediği gibi, Osmanlı tarihi de yeni bir yaklaşımla hanedana övgü olmaktan çıkarılmıştı.

⁴² Ali Reşad, *Asr-ı Hâzır Tarihi*, Kanaat Matbaası, İstanbul 1330, s.725-726.

⁴³ M. Tunçay, "İlk ve Orta Öğretimde Tarih", *Türkiye'de Tarih Eğitimi*, Ankara 1975, s.277-278.

⁴⁴ *İlk Mekteplerin Müfredat Programı*, İkinci tab', Devlet Matbaası, İstanbul 1927, s. 2.

İlköğretim müfredatındaki değişikliklere uygun yeni ders kitapları hazırlanmıştır. Millî Mücadele döneminde ilkokullar için “Millî Tarih” kitapları yayınlayan Mehmet Fuat (Köprülü), aynı adla 1924 ve 1926 programına uygun daha hacimli iki kitap hazırladı⁴⁵. Meşrutiyet dönemi yazar ve öğretmenlerinden İhsan Şerif (Saru), Ahmet Refik (Altınay), Ahmet Halid (Yaşaroğlu) ve Emin Ali (Çavlı) ilkokullara yönelik olarak Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri, Çocuklara Tarih-i Osmanî, Türk Çocuklarına Tarih Dersleri ve Bizim Tarih gibi adlarla ders kitapları yayınladılar⁴⁶. Ahmet Refik (Altınay) 1929 yılında ayrıca, Çocuklara Türk İstiklal Harbi adlı bir kitapçık hazırlamıştır.

Eski ilköğretim müfettişlerinden olan Galatasaray Lisesi Türkçe öğretmeni Ahmet Halit (Çavlı)Bey’in, ilkokul beşinci sınıflar için hazırladığı Bizim Tarih’te konular Yeniçağ’dan Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar getirilmektedir. 1924 müfredatının yoğunluğu 104 sayfadan oluşan bu kitapta açıkça görülmektedir. Kitapta Osmanlı tarihi (İstanbul’un fethinden Saltanat’ın kaldırılmasına kadar) ve medeniyeti, Genel tarih ve Avrupa tarihinin yanı sıra kısaca Milli Mücadele dönemiyle ilgili (İzmir’in işgali, İstanbul’un işgali, Türkiye Büyük Millet Meclisi, İstiklal Harbinin son günleri) konulara da değinilmiştir. Yazar, kitabın sonunda “Bugünkü Türk Âlemi”yle ilgili bilgi verirken, Türk dünyasının Türkiye’den beklentileriyle ilgili değerlendirmelerde de bulunmaktadır:

“Bugün Türkler, Avrupa ve Asya’nın muhtelif taraflarında kısmen toplu ve kısmen dağınık bir surette yaşamaktadırlar. Bu kardaşlarımızın büyük bir ekseriyeti henüz istiklallerine sahip değildirlere. Ufak tefek bir iki yeni hükümet müstesna olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti haricinde müstakil Türk hükümeti yoktur. Bilhassa Rusya Hükümeti dahilinde on milyonlarca ve İran’a tabi milyonlarca Türkler halâs gününü bekliyorlar. Binaenaleyh bütün Türk milleti, gözünü bize dikmiş, bizim refah ve saadetimiz için, bizim terakki ve te’âlmiz için dua etmektedir. Biz nasıl Türkiye’nin halâskârı tanıyorsak onlar da Gazi Paşamızı Türk aleminin halâskârı diye tanıyorlar. Hududumuzun pek yakınında, Halep ve Musul taraflarında henüz anavatana kavuşmayan birtakım Türk vatandaşlarımız da vardır. Yakın bir âfide uzak ve yakın kardaşlarımızı Türkiye Cumhuriyeti bayrağı altında toplu göreceğimizden eminiz⁴⁷.”

⁴⁵ M. Çapa, “Fuat Köprülü’nün Yazdığı Tarih Ders Kitapları: Millî Tarih’ler”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2005, sayı 5, s.17-49.

⁴⁶ M. Çapa, “Türkiye’de 1930 Öncesi Tarih Öğretimi” *Toplumsal Tarih*, 2004, sayı 129, s. 81-83.

⁴⁷ Ahmet Halid, *Bizim Tarih*, Amedi Matbaası, İstanbul 1924, s. 103.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN TARİHÇESİ

Başlangıçta ortaokul ve lise müfredatında da bazı değişiklikler yapıldı. Cumhuriyet dönemine intikal eden "Mekteb-i Sultaniye" müfredat programında, Sultanilerin birinci devresinde dördüncü sınıftan sekizinci sınıfa kadar haftada on saat tarih dersi yer alıyordu. Dördüncü sınıfta eski usul değiştirilmeyerek "Tarih-i Enbiya, Tarih-i İslam" okutulmaktaydı. Beşinci sınıftaki Osmanlı tarihi, "Türklerin menşeleri"nden başlayıp Osmanlı Devletinin kuruluşuna kadar olan dönemi kapsıyordu. Sultanilerin altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarında ise, Eskiçağ'dan Yakınçağ'a kadar kronolojik bir sıra takip edilerek Birinci Meşrutiyet'e kadar getirilen Osmanlı tarihi Avrupa tarihiyle birlikte verilmekteydi.

Sultanilerin ikinci devresini oluşturan dokuzuncu, onuncu ve onbirinci sınıflarının Fen şubesinde 8, Edebiyat şubesinde ise 12 saat tarih dersi konulmuştu. Programda Osmanlı tarihinin yanı sıra Avrupa tarihine de yer verilmekteydi. Edebiyat şubesi programında, Fen şubesinden farklı olarak onuncu ve onbirinci sınıfta ikişer saat fazla tarih dersi yer alıyordu. Bu sebeple, Edebiyat şubesinin onuncu sınıfında İlkçağ ve ortaçağda Romalılar, Slavlar, Türkler ve İranlılar; onbirinci sınıfta ise, İslam ve Türk Medeniyet tarihi hakkında bilgiler verilmiştir⁴⁸.

1923'te toplanan Birinci Heyet-i İlmiye'de alınan kararla sultaniler lise olarak adlandırılmışlardır. 1924'te toplanan İkinci Heyet-i İlmiye'de liseler üçer sınıflık birinci ve ikinci devrelere ayrılarak, lise ve ortaokul müfredat programları yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, liselerin birinci devresi ile müstakim ortaokullar üç yıllık bir bütün sayılıyordu. Liselerin son sınıfı edebiyat ve fen olmak üzere iki şubeye ayrılmıştır⁴⁹.

1924 yılında yapılan yeni düzenlemelere göre, liselerin ikinci devresinde her sınıfta ikişer saat olmak üzere, üç yılda toplam altı saat tarih okutulması kararlaştırılmıştır. Konular, dördüncü sınıftan altıncı sınıfa kadar kronolojik bir sıra takip etmekteydi. İlkçağ'dan başlayan dördüncü sınıf programı, eski Doğu milletleri (Mısırlılar, Keldanî ve Asurîler, Fenikeliler, Hititler, İranlılar, İbranîler) ve medeniyetlerinden başlıyordu. Yunanlılar (Adalar Denizi Medeniyeti) ve Romalılara etraflıca yer verildikten sonra, Ortaçağ'da Barbarlardan, Avrupa devletleri ve medeniyetlerinden bahsedilirken 13-15. yüzyıllarda "Avrupa ile münasabatımız nokta-i nazarından" Türk tarihine yer veriliyordu. Beşinci sınıf programı Yeniçağ'da Avrupa ve Osmanlı tarihi ile Fransız İhtilali'ni kapsıyordu. Altıncı sınıfta Yakınçağ (Asr-ı Hâzır) Tarihi çerçevesinde Viyana Kongresi'nden başlayarak Avrupa'daki gelişmeler,

⁴⁸ *Mekâtib-i Sultaniye Müfredat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1338, s. 5-7, 54-55, 58-68, 193-201, 206-213

⁴⁹ M. Çapa, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarih Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi Atatürk Yolu*, 2005, sayı 29-30, s. 42

"Ondokuzuncu Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu. Bugünkü Türk âlemine umumî bir nazar", "Medeniyet-i hâzıranın evsaf-ı umûmîyesi" gibi konular yer almaktaydı. Ayrıca, son sınıfta yalnız Edebiyat şubesinde haftada iki saat Türk Medeniyet tarihi dersi okutulacaktı⁵⁰.

1924 programında da, eskiden beri süregelen Avrupa merkezli tarih öğretimi değişmemiş, Türk tarihinden ziyade, genel tarih ve Avrupa tarihine öncelik verilmiştir. Bu programın öncekinden en önemli farkı İslam tarih ve medeniyetine yer verilmemiş olmasıydı. Ortaokul ve liselerde uygulanan bu tarih programı, 1927 yılında bazı tadilata uğramış ise de; asıl değişiklik ilk, orta ve liseleri kapsayacak şekilde Türk Tarih Tezine göre 1930'dan sonra yapılmıştır.

Ortaokul ve liselere yönelik yeni kitapların hazırlanması, ilkokullara göre daha yavaş ve geç gerçekleşti. Meşrutiyet döneminde okutulan kitaplar kısmen değiştirilerek okutulmak zorunda kaldı.1923'ten sonra Ahmet Refik (Altınay), Ali Reşat, Hamit (Ongunsu) ve Muhsin (Teker) lise ve ortaokullara yönelik ders kitapları yazdılar. Hamit-Muhsin imzasıyla ortaokul üçüncü sınıflar için yazılan Türkiye Tarihi, 1930 yılında bazı küçük değişikliklerle üçüncü baskısını yaptı. Osmanlı tarihiyle ilgili konuların ağırlıkta olduğu bu kitapta resimlere, dipnotlara ve bölüm sonlarında okuma parçalarına yer verilmişti⁵¹. Maarif Vekaleti'nce,1928 yılında liselerde okutulmak üzere Ahmet Refik (Altınay) Bey'in Umûmî Tarih'i (lise-1), Hâmid Bey'in Kurûn-Cedîde ve Asr-ı Hâzır Mebâdisi (lise-2) ve Ali Reşad Bey'in Umûmî Tarih'i (lise-3) adlı kitapları önerilmiştir⁵².

Eski Maarif müfettişlerinden ve Dârülfünûn müderrislerinden Ali Reşat Bey, 1926 yılında liselerin ikinci devre son sınıfları için Asr-ı Hâzır Tarihi'ni yayınladı. 476 sayfadan oluşan kitap 13 bölümden oluşmaktadır. Kitap, başlangıç ve bitiş konuları itibarıyla yazarın 1914 yılında aynı adla yayınladığı kitaptan farklıdır. İlk bölüm, "Viyana Kongresi ve bu kongreden sonra Avrupa" konusudur. Sadece yedinci ve onüçüncü fasıllarda 19. ve 20. yüzyıllarda Türkiye konusuna yer verilmekte, diğer bölümlerde Avrupa tarihinden bahsedilmektedir. Yirminci yüzyılda Türkiye başlıklı son bölümde II. Meşrutiyet dönemi, Birinci Dünya Savaşı, İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet konularına yer verilmiştir. Kitapta, Tevfik Paşa Hükümeti'nin istifası ve İzmir'in işgali anlatılırken "hain", "sürü" gibi subjektif bazı ifadeler yer verilmektedir:

⁵⁰ *Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340, s. 8-19.

⁵¹ Hâmit-Muhsin, *Türkiye Tarihi*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s. V.

⁵² M. Çapa, M., "Atatürk Dönemi Ders Kitapları", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü Atatürk Dönemi*, Ankara 2009, C.1, s. 687.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN TARİHÇESİ

“16 Teşrinisanîde teşekkül eden Tevfik Paşa kabinesi Meclis-i Mebusan'ı fesh etti. Fakat uzun müddet mevki-i iktidarda kalamayarak istifa ettiğinden Damad Ferid Paşa haini tarafından bir kabine teşkil edildi (5 Mart 1919). ... İstanbul'da bu fecialara lakayd kalan, İngilizlerin elinde oyuncak olan hükümetçe protestodan başka bir şey yapılmadığı sırada Yunan sürüleri İzmir vilayeti mülhakatına da saldırdılar. ...Diğer taraftan Yunan sürüleri silahsız, mühimmatsız kalan Türkleri geriye süre süre Uşak ve Çivril, Biga ve Balıkesir, Bursa ve Eskişehir mıntıklarına doğru ilerlediler⁵³”.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Tarih ders kitaplarının muhtevasında önemli değişiklikler yapılmakla birlikte, geçmişten gelen alışkanlıklar ve bakış açısı tamamen silinmemiştir. Bu durum daha 1930 öncesinde eleştirilere sebep olmuştur. Yusuf Akçura, öncelikle ders kitaplarında hakim olan skolastik anlayışın terkedilmesi gereğini savunmuştur. Mayıs 1925'te İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nde verdiği bir konferansta bu konuya değinerek, okullarımızda okutulan "tarih-i hususî" kitaplarının çoğunluğu, "tarih-i umumî" kitaplarının ise hemen hepsinin skolastik anlayışa göre yazıldığı görüşünü savunmuştur. Tarih kitabı yazarlarımız, tarihi olayları sadece Fransızların gözüyle bakmışlardır. Akçura, Osmanlı Tarihi için de aynı tesbitte bulunarak, "Hoca Sadettin hangi şemayı kabul etmişse, hemen ona bağlı kalmışızdır. Böylece tarihi teliflerimiz, ecnebilerin veya vaziyetin sultalarına mağlup ve mahkum bir haldedir; yani skolastiktir." demektedir⁵⁴. Yusuf Akçura, bu konudaki tenkitlerini Birinci Türk Tarih Kongresi'nde de dile getirmiştir. Akçura, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yazılmış olan Tarih-i Umûmî kitaplarını, özellikle Reşat Bey'in Umumî Tarihini, bilimsel açıdan eleştirmiştir⁵⁵.

1930'lara gelindiğinde, Atatürk'ün öncülüğünde tarih çalışmalarına büyük önem verildi. Türk tarihi, İslamiyet öncesinden başlamak üzere bir bütün olarak ele alınmaktaydı. İlk olarak Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Heyeti tarafından 1930'da, Türk Tarihinin Ana Hatları adlı hacimli bir kitap hazırlandı. Sınırlı sayıda basılan bu kitap, tarihçilere dağıtılıp görüşleri alındı. Kitabın giriş kısmı 1931'den itibaren üç ayrı basımda 70 bin adet basılarak dağıtıldı⁵⁶. Böylece kamuoyunun yeni tarih tezinden haberdar olmasına çalışıldı.

15 Nisan 1931'de Atatürk'ün himayesinde kurulan Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti, okul kitaplarının yeniden yazdırılmasına öncülük etti. 1929-1930

⁵³ Ali Reşad, *Asr-ı Hâzır Tarihi*, Milli Matbaa, İstanbul 1926, s. 454-456, 460-461.

⁵⁴ Çapa, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında...", s. 47.

⁵⁵ Akçura, *a.g.e.*, s. 597-602.

⁵⁶ İkinci Türk Tarih Kongresi, (İstanbul 20-25 Eylül 1937), Kenan Matbaası, İstanbul, 1943, s. II-VI.

yıllarında Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti tarafından liseler için dört ciltlik tarih (Tarih I-İlkçağ, Tarih II-Ortaçağ, Tarih III-Yeni ve Yakınçağlar, Tarih IV-Türkiye Cumhuriyeti) serisi hazırlandı⁵⁷. "Mihverini Türk tarihi teşkil eden ve hafriyatlardan çıkarılmış vesikalarla ana kaynaklardan alınmış müsbet malumata istinat eyleyen" bu kitaplar, 1931-1932 öğretim yılından itibaren liselerde okutulmaya başlandı⁵⁸. Maarif Vekaleti, Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti'nin yayınladığı kitapları esas alarak ilk ve ortaokullar için yeni tarih kitapları hazırlattı. Bu çerçevede hazırlanan Ortamektep İçin Tarih III adlı kitap, 1933 yılında 12.000 adet basıldı. Yine Sadri Ertem ve Kâzım Nami Duru'nun hazırladıkları Ortaokul İçin Tarih III adlı kitap, Talim ve Terbiye Heyeti'nin 12.11.1934 tarihli kararıyla ders kitabı olarak kabul edildi.

1936 yılından itibaren Tarih müfredatının yoğunluğu tartışılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda bazı düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte, çok müspet bir sonuca varılamamıştır. Ortaokul ve liselerde okutulan tarih kitaplarında, 1936 yılında "fevkalâde bir değişiklik" yapılmamıştı. Ancak, ilkokulların dördüncü ve beşinci sınıflarında okutulan tarih kitaplarına, " Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti'nin, son tarihi araştırmalarından alınan neticelere göre, tekemmül eden tezlerinden" bazı parçalar ilave edilmiştir. Bu tarihte ortaokul birinci ve ikinci sınıflarda ikişer, üçüncü sınıfta üç saat olmak üzere haftada yedi saat tarih dersi okutuluyordu. Liselerin ikinci devresinde de aynı oranda tarih dersi bulunmakla birlikte, daha önce lise üçüncü sınıfta Edebiyat şubelerinde fazladan verilen tarih dersi kaldırılmıştır.

1930'larda öncelikle yükseköğretimden başlamak üzere Cumhuriyet ve İnkılâp tarihi öğretimi başlatılmıştır. 1934'ten itibaren İstanbul ve Ankara'da fakülte ve yüksek okullarda İnkılâp Tarihi ders ve konferansları verilmeye başlandı. Amaç, Avrupa'da yayılmaya başlayan totaliter rejimlere karşı gençliği aydınlatmak ve onların Cumhuriyet ideallerine ve inkılâplara bağlılıklarını sağlamaktır. 1934 yılında İstanbul Üniversitesi'nde İnkılâp Enstitüsü kuruldu. Atatürk'ün güvendiği ve inkılâbın öncülüğünü üstlenmiş olan siyasetçi ve devlet adamları (Yusuf Hikmet Bayur, Mahmud Esad Bozkurt, Yusuf Kemal Tengirşek, Recep Peker) tarafından İnkılâp Tarihi dersleri verilmeye başlandı. 1934-1935 öğretim yılından itibaren 1942 yılında ölümüne kadar İstanbul Üniversitesi ve Ankara Hukuk Fakültesi ve yüksek okullarda İnkılâp Tarihi dersleri veren Recep Peker ilk dört dersinde sırasıyla İnkılâbın Manası, Hürriyet İnkılâbı, Sınıf İnkılâbının Reaksiyonları konularını ele almıştır.

⁵⁷ Sakaoğlu, *a.g.m.*, s. 30.

⁵⁸ *Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı*, Ankara, s. 23.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN TARİHÇESİ

Ankara'da ilk İnkılâp Tarihi dersi Başbakan İsmet İnönü tarafından, Ankara'daki yüksekokulların son sınıf öğrencilerine 20 Mart 1934'te İnkılâp Tarihi Kürsüsünde verildi. Maarif Vekili Hikmet Bayur tarafından Halkevi salonunda verilen ikinci derse ise Ankara'nın tanınmış simaları, milletvekilleri ve Hukuk Mektebi öğrencileri katıldı⁵⁹. İleriki yıllarda bu dersler daha düzenli bir programa bağlanmıştır

II. Meşrutiyet döneminde başlatılan tarih öğretim metotlarıyla ilgili tartışmalar bu dönemde de sürmüştür. Eğitim dergilerinde sınırlı sayıda da olsa bazı makaleler yayınlandı. İlk yıllarda Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı İhsan (Sungu) Bey "Tarih tedrisatı hakkında"ki yazısıyla, Nurullah Ata Bey'in Fransızcadan tercüme ettiği "Tarih tedrisatının vazifesi" başlıklı makalesini yayınladı⁶⁰. İsmail Hakkı Baltacıoğlu 1930'lu yıllarda *Fikirler ve Yeni Adam* dergilerinde tarih öğretimiyle ilgili makaleler yayınladı. Baltacıoğlu, 1935 yılında yayınladığı *Tarih ve Terbiye* adlı kitabının son kısmını tarih öğretimine ayırmıştır. 1923'te Mustafa Rahmi tarafından John Dewey'den tercüme edilen *Çocuk ve Mektep* adlı kitabın bir bölümünde, "İlk tedrisatta tarihin maksat ve gyesi"ne yer verilmiştir⁶¹.

Tarih programlarında öğretim usulleriyle ilgili tavsiyelere yer verilmiştir.1926 tarihli ilkökul müfredat programında, tarih öğretiminde dikkat edilecek noktalar sıralanırken, başta öğretimin asıl odağının Türk Tarihi olduğu vurgulanıyordu. İlkokullarda genel tarih okutmaya öğrenci seviyesi ve zaman müsait olmadığından, genel tarihin önemli kısımları Türk tarihiyle bağlantı kurulmak suretiyle öğretilecekti. Hükümdarların hayatları ve savaşlardan ziyade medeniyet tarihine önem verilecekti. Dersin daha somut bir hale getirilmesi için okulda kara tahta, harita, tarihi levhalar, kartpostallar ve tarihi okuma parçalarından yararlanılması; ayrıca, okul dışında müze, kale, kule ve su kemerleri gibi tarihi eserlerin tanıtılması önerilmiştir⁶².

Harita, eskiden beri tarih öğretiminin vazgeçilmez materyallerinden biri olarak görülmüştür. Mekteb-i Sultani müfredat programında, "Her sınıfta hadisat-ı tarihiye behemehal tarihi haritalar üzerinde takip edilecektir. Tarihi harita bulunmadığı takdirde, bu hususta coğrafya haritalarından istifade olunacaktır"⁶³ deniliyordu. 1928 yılında Köprülüzade Mehmet Fuat (Fuat Köprülü) ve Faik Sabri (Unat) tarafından müştereken bir kısmı ilkokullara,

⁵⁹ Çapa, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında ...", s. 44.

⁶⁰ Akçura, *a.g.e.*, s. 581.

⁶¹ Baymur, *a.g.e.*, s. 15, 18

⁶² İlk Mekteplerin Müfredat Programı, 1927, s. 31.

⁶³ *Mekâtib-i Sultaniye Müfredat Programı*, 1338, s. 213.

diğer kısmı da ortaokul ve lise öğretmenlerine yönelik olmak üzere bir Tarihi Atlas hazırlanmıştır⁶⁴.

Bu yıllarda ilkokullarda tarih öğretiminin sonuçlarını anlamaya yönelik anketler de yapılmıştır. İstanbul Erkek Muallim Mektebi Tatbikat Mektebi öğretmeni Ali Fahrettin (Alper), 27 Mayıs 1925'te iki ilkokulun üç sınıfında (3,4,5) tarih okuyan 150 öğrenci arasında yaptığı anket sonuçlarını yayınlamıştır⁶⁵. Bunun, o dönem için eğitimin sonuçlarını anlamaya yönelik nadir çalışmalardan biri olduğu söylenebilir.

Eğitimciler arasında, Tarih öğretiminin gayesi ve hedeflerinin ne olması gerektiği konusunda görüşler ileri sürülmüştür. Kazım Nami (Duru)'ye göre, "Tarih; demokrat cumhuriyetçi bir milletin müstakbel nesli için en iyi bir insani ve milli terbiye aletidir". 1931 yılında Ankara'da Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı İhsan (Sungu), Maarif Vekaleti'nde müsteşar Mehmet Emin (Erişirgil) ve Talim ve Terbiye Dairesi üyesi Avni (Başman) Beyler, özellikle ilkokullarda tarih öğretiminin milli hisleri geliştirmeye yönelik olması gereğine inanıyorlardı. Tarih ortaokul ve liselerde daha geniş olarak öğretilirdi. Türkiye'de tarih öğretiminin milliyetçi, fakat emperyalist olmadığı görüşündeydiler. Öğretmen Okulu Müdürü Sadrettin Celal (Antel) ve öğretmenlerden Hızırrahman Raşit (Öymen) Bey, doğru ve tarafsız tarih öğretiminin lehindeydiler. Her milletin kendi tarihini öğretirken bu ilkeye uyması, insanlık için çok iyi bir kazanç olur; ülkeler arasında barışı gerçekleştirebilirdi⁶⁶.

1930'lardan sonra Türk Tarih Tezi doğrultusunda hazırlanan kitaplarda diğer milletlere karşı aşağılayıcı herhangi bir ifadeye yer verilmemişti. Ocak 1932'de Paris'te toplanan Uluslararası Tarih Tedrisatı Kongresi'ne Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti'ni temsilen katılan Genel Sekreter Muzaffer Göker, "Kurumun liseler için yazdığı tarih kitaplarının milletleri birbiri aleyhine tahrik eden düşmanca fikir ve mevzuları ihtiva etmediği"ni belirterek, diğer ülkelerin okul kitaplarındaki bu gibi cümlelerin çıkarılmasını temenni etmiştir⁶⁷.

Sonuç: Tanzimat döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar gelen süreç içinde, tarih öğretiminde önemli değişiklik ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu süreçte her dönemin fikri ve siyasi özellikleri, Tarihe bakış açısı kadar, tarih ders kitapları ve okullardaki tarih programlarını da etkilemiştir.

⁶⁴ Çapa, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında...", s. 52.

⁶⁵ Ali Fahreddin, "İlk Mekteplerde Tarih Tedrisatı", *Tedrisat Mecmuası*, sayı 13/67, İstanbul 1925, s. 317-338.

⁶⁶ Çapa, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında ...", s. 53-54.

⁶⁷ *Onbeşinci Yıl*, s. 575.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN TARİHÇESİ

Başlangıçta Osmanlı tarihçilerinin yazdıkları Tarihi Umûmîlerde İslam tarihi esas alınırken, Islahat döneminden itibaren Batılı tarihçilerin bakış açısı önem kazanmıştır. Tanzimat'tan 1930'lu yıllara gelinceye kadar bu bakış açısı, özellikle Genel Tarih (Tarih-i Umûmî) ve Yakınçağ (Asr-ı Hâzır) Tarihi ders kitaplarıyla Tarih öğretiminde etkisini sürdürmüştür.

1869 tarihli Maarif-i Umûmîye Nizamnamesi'nde tüm mekteplerde muhtelif şekillerde Osmanlı Tarihi ve Genel Tarihe yer verilmiştir. Bu derslerin müfredattaki yer ve saatleri zaman içerisinde değişikliklere uğramıştır. Bu tarihlerde Süleyman Paşa, Selim Sabit, İbrahim Necati, Ali Cevat, Abdurrahman Şeref, Mizancı Murat ve Ali Tevfik Beyler tarih ders kitapları yayınladılar. İkinci Abdülhamit döneminde tarih öğretimine sınırlamalar getirilerek, Genel Tarih dersleri müfredattan kaldırılmıştır. Bu yasaklama kararında “İhtilâl- Kebîr” diye adlandırılan Fransız İhtilâli'ne geniş yer verilmesinin payı büyüktür.

İkinci Meşrutiyet'in getirdiği hürriyet havası tarih yayın ve öğretimine de yansımıştır. Tarih müfredatı üzerindeki sınırlamalar kalktı; yeni birçok tarih ders kitapları hazırlandı veya tercüme edildi. Eğitim dergilerinde Tarih öğretim metotlarıyla ilgili makaleler yayınlandı. İstanbul Öğretmen Okulu'nda Satı Bey, bugün de örnek alınabilecek çalışmalar gerçekleştirdi. Ancak, özellikle Genel tarihe Batılıların gözüyle bakma geleneği bu dönemde de değişmedi. Balkan yenilgisinden sonra gelişen Türkçülük düşüncesi İttihatçıların çabalarıyla kısmen ilk mekteplerde etkili oldu. Osmanlı Tarihi, Türk tarihinin bütünlüğü içerisinde görülmeye başlandı, “Osmanlı Türkleri”nden bahsedildi. Ahmet Refik (Altınay) de, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayınladığı Türkiye Tarihi'nde bu deyim kullanmıştır. Bu dönemde Ali Reşad, Ali Seydi, Mehmet Şakir, Ahmet Refik (Altınay), A. Nüzhet ve Hüseyin Cahit (Yalçın) tarafından Osmanlı Tarihi, Umûmî Tarih ve Asr-ı Hâzır adıyla kitaplar yazılmıştır.

Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarih öğretimi, önemli ölçüde İkinci Meşrutiyet döneminin devamı şeklinde sürdürüldü. 1930'lara gelinceye kadar ilköğretim tarih müfredat ve ders kitaplarında bazı değişiklikler yapıldı ise de, lise eğitiminde benzer değişiklikler aynı oranda gerçekleştirilemedi. 1930'dan önce liselerde Ali Reşad ve Ahmet Refik (Altınay) Bey'in kitapları okutuldu.

1924'te ilk, orta ve lise ders programları bir komisyon tarafından yeniden düzenledi. Bu düzenlemeyle lise tarih müfredatında önemli bir değişiklik getirilmemiştir. Avrupa merkezli bir tarih öğretiminin benimsendiği bu programda, Genel tarih ve Avrupa tarihine Türk tarihinden daha fazla yer ayrılmıştır. Bu programın öncekinden en önemli farkı, İslam tarih ve medeniyetine yer verilmemesidir. Buna karşılık programa, 1926 ilkokul

programında da yer alacak olan, çağdaş dünyayı ve Türk dünyasını tanımaya yönelik yeni konular ilave edilmiştir.

1926'da yapılan müfredat değişikliğiyle ilkokullarda milli tarih öğretimi önem kazandı. Meşrutiyet dönemi ders kitabı yazarlarından İhsan Şerif (Saru), Ahmet Refik (Altınay), Ahmet Halid (Yaşaroğlu) ve Emin Ali (Çavlı) tarafından yeni ders kitapları hazırlandı. Fuat Köprülü de, 1921-1928 tarihleri arasında ilkokullar için "Millî Tarih" kitapları yayınladı.

1930'lardan itibaren tarih öğretimi Türk Tarih Tezine uygun olarak, yeni tarih anlayışı çerçevesinde düzenlenmiştir. Atatürk döneminde tarih, iyi bir yurttaşlık eğitiminin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir. Milli tarih öğretimine öncelik verilmekle birlikte, bunun insanlık tarihinden ayrı düşünülmemeyeceği vurgulanmıştır. Milli Eğitim teşkilatında etkili olan eğitimciler, ülkeler arasında barışın sağlanmasında doğru ve tarafsız bir tarih öğretiminin önemini savunmuşlardır. Tarihe milli bir bakış açısı getirmeye çalışan Türk Tarih Tezinin şekillendirdiği tarih öğretimi, diğer milletlere düşmanlık besleyen bir vasıta haline getirilmemiştir. Tarih ders kitaplarında, diğer milletleri aşağılayıcı herhangi bir ifadeye yer verilmemesi, uluslararası kongrelerde bir övünç kaynağı olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Şeref, *Tarih-i Devlet-i Osmaniye*, C. 2, Karabet Matbaası, İstanbul 1315.
- Ahmet Halid, *Bizim Tarih*, Amedi Matbaası, İstanbul 1924.
- Ahmet Refik, *Çocuklara Türk İstiklal Harbi*, İstanbul 1929.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Akademi Yay., 17. Baskı, Ankara 2010.
- Ali Cevad, *Muhtasar Osmanlı Tarihi (Tarih-i Osmani)*, İstanbul 1324.
- Ali Fahreddin, "İlk Mekteplerde Tarih Tedrisatı", *Tedrisat Mecmuası*, İstanbul 1925, s. 317-338.
- Ali Reşad, *Asr-ı Hâzır Tarihi*, Kanaat Matbaası, İstanbul 1330.
- Ali Reşad, *Asr-ı Hâzır Tarihi*, Milli Matbaa, İstanbul 1926.
- Ali Reşad-Ali Seydi, *Tarih-i Umumî*, C. 1, İkdam Matbaası, İstanbul 1327.
- Akçura, Y. "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair", *Birinci Türk Tarih Kongresi*, Maarif Vekaleti, Ankara 1932, s. 597-602.
- Baymur, F., *Tarih Öğretimi*, Maarif Matbaası, Ankara 1945.
- Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı*, Ankara tarihsiz.
- Çapa, M., "İstanbul Darülmüallimini Tatbikat Mektebi'nde Tarih Dersleri", *Türk Kültürü*, 2002, sayı 471, s. 21-32.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GEÇİŞ SÜRECİNDE
TÜRKİYE'DE TARİH ÖĞRETİMİNİN TARİHÇESİ

_____, "Türkiye'de 1930 Öncesi Tarih Öğretimi", *Toplumsal Tarih*, İstanbul 2004, sayı 129, s. 80-87.

_____, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tarih Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi Atatürk Yolu*, Ankara 2005, sayı 29-30, s. 39-55.

Çapa, M., "Fuat Köprülü'nün Yazdığı Tarih Ders Kitapları: Millî Tarih'ler", *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2005, sayı 5, s.17-49.

_____, "Atatürk Dönemi Ders Kitapları" *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü Atatürk Dönemi*, Ankara 2009, cilt 1, s. 685-692.

Dârülmualimat Programı, Matbaa-i amire, İstanbul 1330.

Ergün, M., *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ocak Yayınları, Ankara 1990.

Ertem, S.-Duru, Kazım N., *Ortaokul İçin Tarih III*, Ankara 1941.

Hâmit-Muhsin, *Türkiye Tarihi*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

İbrahim Necati, *Yeni Osmanlı Tarihi*, Âlem Matbaası, İstanbul 1309.

İhsan Şerif, *Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri*, 1926.

İkinci Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937), Kenan Matbaası, İstanbul 1943.

İlk Mekteplerin Müfredat Programı, İkinci tab', Devlet Matbaası, İstanbul 1927.

Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı, Matbaa-i Amire, İstanbul 1340.

Mahmut Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcratı- XIX. Asır Osmanlı Maârifî*, (Hazırlayan: Taceddin Kayaoğlu), Semih Ofset, Ankara 2001.

Maarif Salnamesi, *Asır Matbaası*, Asır Matbaası, İstanbul 1321.

Mehmet İzzet-Mehmet Esat vd., *Darüşşafaka Türkiye'de İlk Halk Mektebi*, Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, İstanbul 1927.

Mehmet Şakir, *Yeni Osmanlı Tarihi*, cilt 2, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul 1912.

Mekatib-i İbtidâiyye Ders Müfredatı, Matbaa-i Amire, İstanbul 1329.

Mekâtib-i Sultaniye Müfredat Programı, Matbaa-i Amire, İstanbul 1338.

Nüzhet, *Musavver Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1328.

Sakaoğlu, N., "Dersimiz Tarih Kitaplarımız Hikaye", *NTV Tarih*, 2010, sayı 22, s. 29-30.

Salih Zeki, *Türk Tarihi*, İttihad Matbaası, İzmir 1328.

Selim Sabit, *Muhtasar Tarih-i Osmanî*, İstanbul 1291.

MESUT ÇAPA

Tunçay, M., “İlk ve Orta Öğretimde Tarih”, *Türkiye’de Tarih Eğitimi*, Ankara 1975, s. 277-278.

Ülken, H. Z., *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul 1992.